ται καλύτερον πρὸς τὸν ἔκτακτον τίτλον τοῦ κατεπάνω. Τὴν παραμονὴν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Διογένους ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς κατεπάνω καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου συμβολίζει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰ μολυβδόβουλλα αὐτοῦ ὡς ἀναγραφέως, δουκὸς καὶ προνοητοῦ πάσης Βουλγαρίας, εἰς ἣν ἀρχὴν ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου, εἰκονίζεται ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως ὡς ἅγιος προστάτης αὐτοῦ ὁ πολιοῦχος τῆς Θεσσαλονίκης ἅγιος Δημήτριος [1].

Προσθῆκαι καὶ συμπληρώσεις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκτυπώσεως τῶν ἀνωτέρω παρετήρησα ὅτι ἐγένοντο παραλείψεις τινές, αἱ ὁποῖαι δέον ἐνταῦθα νὰ συμπληρωθῶσι.

1) Εἰς τὰς ἀνωτέρω (σ. 295 κἑ.) ἐκ τοῦ κώδικος Β τοῦ Χωνιάτου σημειωθείσας μνείας τοῦ Βολεροῦ δέον νὰ προστεθῶσιν αἱ ἀκόλουθοι·

Βόνν. 413,14 ... τὸ μὲν κράτιστον αὐτοῦ ὅσα καὶ λέων προηγούμενον εὐθὺ τῆς βασιλίδος ἴετο πόλεως, τὸ δὲ μέσον τὰ κατ' Ἀμφίπολιν καὶ Σέρρας ἐπενέμετο ...

Αὐτ. ὁ κῶδιξ Β ... τὸ μὲν κρεῖττον καὶ στρατηγικώτερον ἔπεμψεν ἐλθεῖν μέχρι τῆς Μοσυνουπόλεως καὶ τοῦ Βολεροῦ .... <τὸ δὲ> μέσον τοῦ στρατεύματος περὶ τὴν Ποπολίαν καὶ τὰς Σέρρας ἐκαρτέρει ...

Βόνν. 415,20 ... νῦν μὲν οἱ ὑπεναντίοι Ἀμφίπολιν παρεστήσαντο, νῦν δὲ τὰς ἐφεξῆς ληϊσάμενοι χώρας κατὰ τὴν Μοσυνόπολιν ἐναυλίζονται ...

Αὐτ. ὁ κῶδιξ Β ... μέχρι Μοσυνοπόλεως καὶ Βολεροῦ ...

Βόνν. 465,15 ... οἳ Θετταλίαν τε εἶχον ἤδη καὶ Ἀμφίπολιν παρεστήσαντο ...

Αὐτ. ὁ κῶδιξ Β ... καὶ μέχρι Ποπολίας καὶ Βολεροῦ ἐλθόντων ...

Πάντα τὰ ἀνωτέρω χωρία ἀναφέρονται εἰς τὴν αὐτὴν ἐκστρατείαν τῶν Νορμανδῶν, εἰς ἣν καὶ τὰ ἀνωτέρω δημοσιευθέντα.

2) Εἰς τὰ ἀνωτέρω (σ. 318 κἑ.) γραφέντα περὶ τῶν Σμολένων παρατηρῶ ὅτι καὶ ὁ Dvornik (Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle σ. 13) ἐπαναλαμβάνει τὴν περὶ φυλῆς Σμολένων εἰκασίαν τοῦ Jirecek παραπέμπων συγχρόνως εἰς τὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην (σ. 680, 707) ὡς ὁμιλοῦντα περὶ αὐτῶν (Nicétas Acominatos parle d'eux dans son histoire). Ἡ ἔκφρασις τοῦ διαπρεποῦς σλαβολόγου δὲν

---

[1] Schlumberger, Sigillographie σ. 240. Τὸν ἅγιον τοῦτον διετήρησεν ἐκτοτε ἡ οἰκογένεια τῶν Διογενῶν εἰς τὰ μολυβδόβουλλα αὐτῆς. Πρβλ. Sigillographie σ. 652. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐξηγεῖ καὶ ὁ Schlumberger (Βασίλειος Βουλγαροκτόνος τ. Β' σ. 506) τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου εἰς τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ Διογένους, μόνον ὅτι ἡ σχέσις τοῦ κατεπάνω πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἀνήκει ἤδη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου καὶ ὄχι τοῦ Ῥωμάνου τοῦ Ἀργυροῦ.

εἶναι ἀκριβής. Ὁ Νικήτας δὲν ὁμιλεῖ περὶ φυλῆς, ἀλλὰ περὶ θέματος. Κατωτέρω δὲ (σ. 238) εὑρίσκων τοπωνύμιόν τι περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἄρδα, Smiljan, τοποθετεῖ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τοὺς ὑποτιθεμένους Σμολένους. Ἡ τοιαύτη ἄλυσις τῶν ὑποθέσεων συντελεῖ πολλάκις εἰς τὴν δημιουργίαν ἱστορικῆς μυθολογίας, τῆς ὁποίας δυστυχῶς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἡ παλαιὰ τῶν σλαβικῶν φυλῶν ἱστορία καὶ ἰδίως ἡ ὡς πρὸς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου.

3) Τὰ ἀνωτέρω ἐν σ. 333,6 κἑ. λεγόμενα περὶ τῶν βορείων ὁρίων τοῦ θέματος Βολεροῦ, Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης εἰς τὴν μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χώραν καὶ τῆς περιλήψεως τοῦ Μελενίκου εἰς τὸ θέμα τοῦ Στρυμόνος δέον νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀναφερόμενα εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου χρόνους, ὡς καὶ τὸν ΙΓ΄ αἰῶνα καὶ ἑφεξῆς. Διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου ἡ περιοχὴ αὕτη μὲ κέντρον πάντοτε τὸ Μελένικον ἀπετέλει τὴν περιοχήν, τὴν καλουμένην Ζαγόρια[1]. Μετὰ τὴν παράδοσιν ταύτης εἰς τὸν Βασίλειον καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν φρουρᾶς ἐν αὐτῇ φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσε θέμα, διότι ὡς τοιοῦτον εὑρίσκομεν αὐτὴν ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ΄ πρὸς τοὺς Βενετοὺς τοῦ 1198[2]. Κατὰ ταῦτα τὸ βόρειον ὅριον τοῦ θέματος μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου μέχρι τοῦ 1198 εὑρίσκετο νοτιώτερον τοῦ Μελενίκου, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει κέντρον ἰδίου θέματος, τοῦ θέματος τῶν Ζαγορίων.

Ὁ Κεδρηνὸς καὶ ἀλλαχοῦ ἀναφέρει Ζαγόρια, ὡς χώραν παραχωρηθεῖσαν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας Τέρβελην ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄,[3] ἀλλὰ ταῦτα δὲν φαίνονται ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὰ Ζαγόρια τοῦ

---

[1] Κεδρηνὸς II 460,6 κἑ. Ὅθεν καὶ προσωτέρω χωρεῖν οὐκ ἔκρινεν, ἀλλ' ὑποστρέψας ἦλθεν εἰς τὰ Ζαγόρια, ἔνθα τὸ λίαν ὀχυρώτατον ἵδρυται φρούριον ὁ Μελένικος, ἐπί τινος πέτρας ἱδρυμένον κρημνοῖς καὶ φάραγξι βαθυτάταις πάντοθεν ἐστεφανωμένης· ἐν ᾧ οἱ τῆς περιχώρου πάντοθεν καταφυγόντες Βούλγαροι ὀλίγα τῶν Ῥωμαίων ἐφρόντιζον. Πρὸς οὓς ὁ βασιλεὺς Σέργιόν τινα ἐκτομίαν, ἕνα τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ θαλαμηπόλων, ἐκπέμπει, ἄνδρα φρενήρη τε καὶ δεινὸν εἰπεῖν, ἀποπειρώμενος τῆς γνώμης αὐτῶν. Οὗτος δ' ἐκεῖσε γενόμενος καὶ πολλαῖς χρησάμενος παθανολογίαις μεταδιδάξαι ἴσχυσε τοὺς ἀνθρώπους τὸ δέον, καὶ τὰ ὅπλα καταθεμένους παραδοῦναι τῷ βασιλεῖ ἑαυτοὺς καὶ τὸ φρούριον. Οὓς ἀποδεξάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ φιλοφρονησάμενος ἀξιοπρεπῶς, καὶ φρουρὰν τῷ φρουρίῳ τὴν ἀρκοῦσαν ἐγκατατάξας μετέβη πρὸς Μοσυνούπολιν.

[2] TTh. σ. 262 Prouincia Sagorion.

[3] 780,14 «Ἰουστινιανὸς τὸ δεύτερον ἔτη Ϛ΄. Παραλαβὼν τὴν βασιλείαν, δῶρα πολλὰ δοὺς τῷ Τέρβελι καὶ βασιλικὰ σκεύη καὶ χώραν τῆς Ῥωμαίων γῆς κόψας τὰ νῦν λεγόμενα Ζαγόρια, ἀπέλυσεν αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ». Τὴν παραχώρησιν τῆς χώρας ταύτης δὲν ἀναφέρει ὁ Θεοφάνης, μολονότι ὁ Κεδρηνὸς φαίνεται ἀντιγράφων αὐτόν. Πρβλ. Θεοφάνη (de Boor) σ. 374 «Τούτῳ τῷ ἔτει Ἰουστινιανὸς τὴν βασιλείαν ἀπολαμβάνει, καὶ πολλὰ δῶρα δοὺς τῷ Τέρβελι καὶ βασιλικὰ σκεύη ἀπέλυσεν αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ.» Πρὸς τὸν Κεδρηνὸν συμφωνεῖ ὁ Λέων ὁ Γραμμα-

Μελενίκου. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ταῦτα ἦσαν ἡ περὶ τὴν Δεβελτὸν χώρα. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ ὄνομα εἶναι πολὺ κοινόν, σημαῖνον τὴν ὀρεινὴν χώραν, καὶ ἀπαντᾶται πολλαχοῦ.

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΒΟΛΕΡΟΥ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐπειδὴ τὰ ἐκ τῶν πηγῶν πορίσματα ἐξετέθησαν ἀνωτέρω οὐχὶ ἐν συνεχείᾳ, ἀλλὰ συναφῶς καὶ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰδήσεων, διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐχερεστέραν τούτων ἐπισκόπησιν, εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκεφαλαιωθῶσι καὶ ἐκτεθῶσιν ἐν συνεχείᾳ. Ἔπειτα ἡ διοικητικὴ ἱστορία τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θέματος ἔχει ἀνάγκην καὶ συμπληρωτικῶν τινων διασαφήσεων, ἔτι δὲ καὶ συμπληρώσεως ὡς πρὸς τοὺς παλαιοτέρους τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος χρόνους, μέχρι τοῦ ὁποίου κυρίως φθάνουν αἱ ἐκ τῶν ἐγγράφων ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι εἰδήσεις. Ἡ συμπλήρωσις αὕτη, μολονότι πρόχειρος μᾶλλον καὶ ὄχι ὁριστική, θὰ εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο ὠφέλιμος, καθ' ὅσον, ὡς ἐλπίζω, θὰ δώσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῆ εἰκόνα τῆς ὀργανωτικῆς ὡς πρὸς τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν ἐνεργείας καὶ κινήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτοῦ ἐπαρχιῶν καὶ θεμάτων ἀπὸ τοῦ Δ΄ μέχρι τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, ἤτοι σχεδὸν μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ χρόνων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, καθ' ὅσον γνωρίζω, δὲν ἐγένετο ἐπαρκῶς μέχρι τοῦδε. Αἱ κατὰ πάντα ἀξιόλογοι καὶ θεμελιώδεις ἐργασίαι τοῦ Tafel περὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντίου, οὐ μόνον εἶναι πλέον ἀνεπαρκεῖς καὶ πεπαλαιωμέναι, ἀλλὰ στεροῦνται καὶ τῆς ἱστορικῆς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως. Παρ' αὐτῷ αἱ εἰδήσεις τῶν ἐσχάτων χρόνων παρατίθενται πρὸς τὰς τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς, χωρὶς νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐκ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῆς προσαρμογῆς εἰς τὰς ἱστορικὰς ἀνάγκας ἐνδεχομένως ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ καὶ μεταρρυθμίσεις. Μόλα ταῦτα αἱ ἐργασίαι αὗται ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμεύουν ὡς βάσις διὰ τὴν πολιτικὴν γεωγραφίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντίου, οἱ δὲ νεώτεροι ἀπὸ ἀπόψεως διοικητικῆς γεωγραφίας ἐλάχιστα ἢ καὶ οὐδὲν προσέθεσαν εἰς αὐτάς, εἴς τε τὰς λεπτομερείας καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ζητήματος ἀντίληψιν.

τικὸς (Βόνν. 168,13) «δῶρα πολλὰ τῷ Τέρβελι δοὺς καὶ χώραν τῶν Ῥωμαίων ἐκκόψας δίδωσιν αὐτῷ τὰ λεγόμενα Ζαγόρια». Ἐπίσης ἡ παραχώρησις δὲν μνημονεύεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου τοῦ πατριάρχου οὔτε ὑπὸ τοῦ Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ.